

Ett vitgult järnvägsslott

Publicerat i Gamla Lund-nytt 2/1997

Gunnar Sandin

Gamla Lunds årsbok 1999 ska handla om Lund C genom historien och jag är en av dem som jobbar med projektet. Det blir en uppdatering av Martin Sanderbergs studie av stationshuset från 1968, men också en breddning till att gälla bangården, trafiken och arbetet. Stationen har varit en stor arbetsplats genom åren. De flesta lundabor har dock sin relation till tågen och stationen som resenärer. Också den dimensionen ska med. Ett sätt att fånga den är att gå till den rika skönlitteratur som utspelas i Lund.

Hur har då järnvägsstationen uppfattats av fiktionsgestalterna? Olika förstås. Men eftersom den arketypiska skönlitterära Lundaskildringen handlar om studenten som förhoppningsfull anländer till Lund en sensommardag för att några år senare lämna den, med diverse kunskaper och erfarenheter i bagaget, sammanfattas genren väl av Gunnel Beckman i romanen *Oskuld* (1978): "På den lilla beskedliga järnvägsstationen började och slutade faktiskt hennes ungdom."

Knappologer?

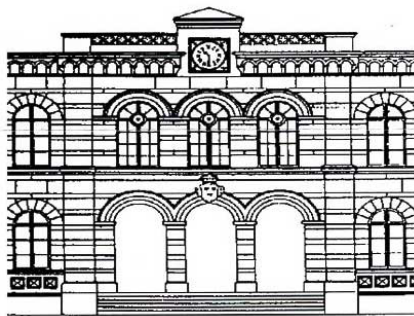
Ett banalt sätt att analysera skönlitteratur är att se på relationen mellan fiktion och verklighet. Vi tågentusiaster är ofta knappologer, dyrkare av exakta oväsentligheter. Som sådan hajar man till när Beckman skriver "nu brummade högtalarna något ... något om ett mötande tåg som blivit försenat". Hennes bok tilldrar sej på 1930-talet. Hur stämmer det med vad K. Arne Bloms romanhjälte upplever 1942 (*Lilla Marlene*, 1991):

Loman var inte ensam om att rycka till då det ropades ut att lokaltåget till Malmö var på ingående norrifrån. Lundaborna hade inte hunnit vänja sig vid den högtalaranläggning som hade tagits i bruk mitt under den hårda vintern i slutet av januari. Då hade det somliga dagar blåst så till den milda grad att ingen människa kunnat höra högtalarrösten.

Eftersom det tillhör Bloms allmänna teknik att klippa in faktaupplysningar i sin fiktion är man som läsare mer benägen att tro honom än Beckman i detta fall (facit får ni i årsboken 1999). Men vad ska man tro när Blom i samma bok låter Loman återvända till Lund efter en utflykt till Båstad:

Röken från lokomotivet steg ymnigt bolmande mot den klarblå sommarmorgonens himmel [...] Loman slog sig ned på en ledig fönsterplats [...] Han somnade då tåget började klättringen uppför backarna och sov djupt fram till dess att tåget stannade vid Lunds central.

Västkustbanan förbi Båstad elektrifierades sommaren 1935. Visst kunde man tänka sej ett elfel som framtingade ett tillfälligt byte till ånga, men Loman kunde ändå inte ha sovit till Lund på den resan, eftersom alla Västkustbanetåg fortfarande körde via Lomma så att resande till Lund tvingades byta i Kävlinge eller Malmö.

Piraten och sanningen

Det finns andra än K. Arne Blom som har lekt med den järnvägshistoriska sanningen. Omkring tretti år före Loman hade Herman Langes mor Julia på Lunds station stigit upp i en vagn med särkupéer, det vill säga sådana som man går rakt in i från perrongen, om vi får tro *Piraten* (*Tre terminer*, 1943), men det bör vi inte göra eftersom SJ knappast hade några sådana kvar på huvudlinjerna vid denna tid. Däremot fanns de tjugofem år tidigare:

När gumman blivit instuvad i sin tredje klass kupé, bland korgar och knyten, kom sonen springande för att söka rätt på henne. Det lyckades, ty hon satt vid dörren och höll utkik efter honom. De tryckte varandras händer, konduktören kom och märkte biljetterna, och så slogs dörren igen.

Det är en liknande student som tar ett liknande avsked från sin mor i "Cedergren gör sexa i kväll", en novell som Victoria Benedictsson publicerade 1884.

I romaner är allt tillåtet

Svaret på besserwissers invändningar är naturligtvis att varken Blom eller Fritiof Nilsson skriver historia. De skriver fiktion och då är allting tillåtet. Låt

oss därför inte vara småaktiga över att Blom låter det ta fem minuter för ett "mycket långt" godståg som hela tiden rullar att passera - tåglängden är trots allt maximerad till 700 meter. Utan i stället glädjas åt att han har gett oss den utförligaste skildringen från Lund C i modern tid, nämligen i romanen *Återtåget* (1983). En snöstorm har orsakat kaos i trafiken och tågen norrifrån är många timmar försenade i Lund, vilket ger de väntande tid och tillfälle till många observationer och reflexioner. I andra av sina många Lundaböcker har Blom berört Västertullviadukten, Kung Oskars bro och Rydes undergång, gamla Bjärredsbanan och gamla Revingebanan, plattformsspärrarna och plattformsbiljettautomaterna, som alla Lundabor i medelåldern och uppåt torde minnas.

Arthur Möller

Den utförligaste skildringen från en tidigare epok av Lund C (som ännu inte hette så) har citerats av Nils Palmberg i den förnämliga *Litteratörernas Lund* men kan inte undgå i sammanhanget. Det är Artur Möller i *Femton år* (1922):

Och likväl var promenadens glanspunkt ännu inte nådd.

Det var järnvägsstationen.

Dess spänning och tjusning kunde börja redan medan de gingo på vallen. Ty ofta nog hände det, att 4.48-tåget från Trelleborg var något försenat, och ville det sig väl, syntes röken av malmötåget nere vid ån samtidigt med att trelleborgaren gav signal vid hospitalet. Nu började en vild kapplöpning. Det korta lokaltåget från Malmö kom som en stormvind uppför sluttningen, i en sky av ånga och gnistor. Det hade starkare stigning och längre väg – men statens lokomotiv, det var ju något annat än de privata. Ifall "Ahlström", "Saxtorp" eller den lilla söta "Aktiv" var spänd för trelleborgståget, var dess kamp hopplös. Men om det var "Lund", kunde utgången bli oviss...

"Ahlström" hette i verkligheten "Ahlstad", efter en station åt Trelleborgshållet.

"Det korta lokaltåget från Malmö" är en företeelse lika gammal som järnvägsstationen i Lund och oupplösligt förbundet med den senares liv. Så här beskriver Anders Österling det tidiga seklets pendlare i novellen "Medan klockorna ringa" (1912):

Hvar och en af dessa dagliga resor är den andra lik – som den ena gråsparfven på telefonråden därute liknar den andra. Ibland kan det dock vara särskildt beklämmande med denna passagerarskock, som nervöst intager sina platser, stundom med hvassa sidoblickar, som om någon skulle vilja bestrida dem rätten att sitta hvarhelst de behaga. Och sedan sitta de dolskt stirrande ända fram till bestämmelseorten, obrottsligt tysta, aldrig ett samtal, aldrig ett närmmande, fast många säkert haft resällskap år ut och år in på samma tåg. Man befinner sig i Sverige och på Svenska statens järnvägar... Kupéstämningen har till och med stundom för honom kunnat förtäas till en hjärtängslande bild af tillvarons inställsamma meningslöshet, detta evigt omtragglade fram och tillbaka mellan bestämmelseorter, som skadeglada repellerar och attraherar, tills den arma människan icke orkar mera.

Något liknande kan nog dagens resenär på pågatåget känna, även om resan går fortare.

Pågatågen

Vad pågatågen beträffar har de hunnit göra vissa avtryck i skönlitteraturen men jag har hittills inte hittat något som är direkt ortfäst till Lund. Så jag åkallar den tidigare pendeltågsgenerationen, typ Xoa7, genom Göran Printz-Påhlsons dikt "Lund" (1956), när restiden redan hade halverats från Österlings tid:

*Och se på de snöiga tågen som rusar i nattens schakt,
här trevar den trötte studenten i förrådet av samvetsqual och förakt,
i lukten av ylle och tobak ser han jobbaren börja sin dag,
ser det nerslitna piphuvut fyllas och hör hur man prövar dess drag
och hör kortens vänliga dunk den enda och långsamma kvart
han och hans reskamrater färdas med samma fordon och fart.*

Pågatågen har inga bord som lämpar sej för kortspel och inte får man röka. Studenterna har slutat att säga "Bäste bror", som var titeln på Sven Christer Swahns debutroman från 1960. Stud-

enten är där på väg till Köpenhamn: "Han satt spänd och rak på järnvägsplyschen och följde, med cigaretten död i munnen, fyra arbetares gemytligt sömntunga morgonpoker." Återigen de flyktiga studenterna och de riktiga, bofasta Lundaborna, tillfälligt förenade av tåget.

X2000 nästa?

Man kan passera Lund med tåget också utan stiga av, bara skymta, som Arne H. Lindgren på *Vägen till Kamien-Pomorski* (1974): "Lund med det vitgula järnvägsslottet, koloniträdgårdarna, de stora träden som bröt fram ur husklungor och bakom plank." Men de flesta skönlitterära figurerna stiger alltså av, fulla av förväntan.

Kanske finns det redan någon skrivbordslåda eller hårddisk med ett förhoppningsfullt manus om hur detta sker från ett X2000-tåg.